

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ ВИКОРИСТАННЯ ШІ У СФЕРІ ПРАВОСУДДЯ

STUDY OF THE STATUS AND PERSPECTIVES OF THE USE OF AI IN THE FIELD OF JUSTICE

Малоземова О.В., студентка III курсу факультету адвокатури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Мхитарян А.С., студент III курсу факультету адвокатури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Дроздов О.М., д.ю.н.,
професор кафедри кримінального процесу
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У даній статті розглядається наявний національний та міжнародний досвід регулювання та використання систем штучного інтелекту (ШІ), а також перспективи застосування даних технологій в сфері кримінального судочинства. Досліджуються переваги та ризики, пов'язані із використанням ШІ у сфері судочинства.

Розглянуто різноманітне використання ШІ, до переваг впровадження даних систем можна віднести: автоматичний аналіз текстових документів, нові технології можуть автоматично виділяти важливі факти, розрізняти типи документів і виявляти зв'язки між ними, а також аналізувати законодавство, судову практику та прецеденти, щоб надати поради та обґрунтовані висновки відповідно до визначених правових принципів.

Звертається увага на вивчення ризиків, які пов'язані із впровадження технологій ШІ в судову систему. Гарантія дотримання прав особи при використанні таких алгоритмів і забезпечення справедливого судового процесу мають вирішальне значення. Недостатня прозорість алгоритмів, порушення конфіденційності та приватності даних і проблема визначення відповідальності за потенційні помилки, які можуть бути здійснені системами ШІ, є проблемами, пов'язаними з використанням нових технологій. Етична складова при використанні ШІ в судовій системі мають вирішальне значення. Судові органи повинні бути впевнені, що стандарти та процедури використання штучного інтелекту для прийняття рішень чіткі та визначені. Крім того, важливо гарантувати, що використання даних систем не призведе до нерівності чи дискримінації.

Для успішного впровадження даних систем потрібне якісне нормативно-правове регулювання. Автори статті вважають за потрібне враховувати дані ризики для розроблення стандартів та правових рамок використанні технологій штучного інтелекту.

Мета дослідження полягає в тому, щоб оцінити досвід інших країн щодо використання штучного інтелекту в кримінальному судочинстві та визначити можливості його впровадження в вітчизняній судовій системі. Автори вбачають у цьому можливість, а також необхідний інструмент для захисту прав і законних інтересів учасників кримінального процесу, а також способи зменшити навантаження на судові та правоохоронні органи.

Ключові слова: штучний інтелект, судочинство, міжнародний досвід, обробка інформації, технології, розвиток.

This article examines the existing national and international experience in the regulation and use of artificial intelligence (AI) systems, as well as the prospects for the application of these technologies in the criminal justice sector. The advantages and risks associated with the use of AI in the field of justice are investigated.

Various uses of AI are considered, the advantages of implementing these systems include: automatic analysis of text documents, new technologies can automatically identify important facts, distinguish types of documents and identify connections between them, as well as analyze legislation, judicial practice and precedents in order to provide advice and reasoned conclusions in accordance with certain legal principles.

Attention is drawn to the study of the risks associated with the introduction of AI technologies in the judicial system. Ensuring that individual rights are respected when using such algorithms and ensuring a fair trial are crucial. Lack of transparency of algorithms, violation of confidentiality and privacy of data and the problem of determining responsibility for potential errors that can be committed by AI systems are problems associated with the use of new technologies. The ethical component when using AI in the judicial system is crucial. The judiciary must be confident that the standards and procedures for using artificial intelligence to make decisions are clear and defined. In addition, it is important to ensure that the use of these systems will not lead to inequality or discrimination.

Successful implementation of these systems requires high-quality regulatory and legal regulation. The authors of the article consider it necessary to take into account these risks for the development of standards and legal framework for the use of artificial intelligence technologies.

The purpose of the study is to evaluate the experience of other countries in the use of artificial intelligence in criminal proceedings and determine the possibilities of its implementation in the domestic judicial system. The authors see this as an opportunity, as well as a necessary tool to protect the rights and legitimate interests of participants in the criminal process, as well as ways to reduce the burden on judicial and law enforcement agencies.

Key words: artificial intelligence, legal proceedings, international experience, information processing, technology, development.

Актуальність теми. В сучасних реаліях штучний інтелект (далі – ШІ) стає все більш поширеним у повсякденному житті, зокрема й в юридичній царині. Цифровізація судової системи, шляхом впровадження сучасних технологій, має багато переваг, серед яких: покращення ефективності, точності та прискорення роботи з інформацією.

Судова система як і правова система загалом вважаються одними із найбільших сфер обробки тексту. Документи й письмові матеріали є підґрунтям для юридичної діяльності. Судова система у багатьох країнах стала полем для використання технологій штучного інтелекту, який допомагає автоматизувати процеси обробки тексту.

Важливо зазначити, що в умовах війни актуалізується важливість запровадження систем ШІ для документування та розслідування воєнних злочинів. З початку повномасштабного вторгнення росії на територію України станом на 20 квітня, за даними Офісу Генерального прокурора, зафіксовано понад 7,4 тисяч воєнних злочинів [1]. Штучний інтелект може стати інструментом, який допоможе обробити відповідний масив інформації, а також прискорить процес та, у перспективі, може забезпечити ефективне розслідування цих злочинів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми використання ШІ були предметом досліджень бага-

твоя науковців, зокрема Коцовський В. М., Клепка Д. І., Демура М. І., Белова М. В., Белов Д. М., Беспалько І. Л., Кривицький Ю. В., Губський В. Є. та інші. В той же час дана тема потребує постійного вивчення та аналізу, адже технології (штучного інтелекту) ШІ постійно удосконалюються у процесі їх практичного використання.

Мета. Основою метою статті є дослідження та аналіз можливих способів використання технологій (штучного інтелекту) ШІ. Виявлення можливих ризиків та переваг, які матиме така цифровізація кримінального судочинства, враховуючи міжнародний досвід.

Виклад основного матеріалу. Поняття «штучний інтелект» є досить широким та багатозначним, тому у науці досі немає чіткого визначення цього явища. Зазвичай ці визначення зводяться до наступних:

- штучний інтелект вивчає методи розв'язання задач, які потребують людського розуміння. Тут йдеться про те, щоб навчити ШІ розв'язувати тести інтелекту. Це передбачає розвиток способів розв'язання задач за аналогією методів дедукції та індукції, накопичення базових знань і вміння їх використовувати;

- штучний інтелект вивчає методи розв'язання задач, для яких не існує способів розв'язання або вони не коректні (через обмеження в часі, пам'яті тощо);

- штучний інтелект – це системи, які можуть оперувати знаннями, а найголовніше – навчатися. Насамперед йдеться про те, щоби визнати клас експертних систем (назва походить від того, що вони спроможні замінити «на посту» людей-експертів) інтелектуальними системами [6, с. 4].

Згідно з Європейською етичною хартією про використання штучного інтелекту в судових системах та їх оточення штучний інтелект визначається як сукупність наукових методів, теорій та технік, мета яких – відтворити машину когнітивні здібності людини [13]. Розробники прагнуть, щоб технології ШІ могли виконувати завдання, які раніше виконували люди.

Якщо ж запитати в Chat GPT що таке «штучний інтелект», тоді ми отримаємо наступну відповідь: штучний інтелект (ШІ) – це галузь науки, що вивчає створення комп'ютерних систем, які можуть виконувати завдання, які зазвичай вимагають інтелекту людини. Ці системи здатні до навчання, самоадаптації, розуміння мови, розпізнавання образів і прийняття рішень. ШІ використовується в різноманітних сферах, включаючи медицину, автомобільну промисловість, фінанси, науку, військову справу та інші.

Для українського законодавства поняття «штучний інтелект» є досить новим, тому сьогодні відсутнє чітке регулювання цього явища. Проте ми вже почали робити перші кроки до визначення цього поняття. Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні» штучний інтелект визначається як організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [8].

Проаналізувавши все вищенаведене можна дійти висновку, що штучний інтелект визначається як набір методів, теорій і технік, спрямованих на створення комп'ютерних систем, які можуть виконувати завдання, які зазвичай виконуються людьми. Ці системи можуть навчатися, розуміти мову, розпізнавати закономірності та приймати рішення.

Отже, штучний інтелект – це здатність використовувати комп'ютерні системи для імітації когнітивних функцій людини та вирішення задач різної складності.

Штучний інтелект беззаперечно має безліч переваг, але варто враховувати виклики та ризики, які можуть бути пов'язані з його застосуванням. Технології ШІ можуть приймати неправильні або неточні рішення через обмеженість кількості даних, за допомогою, яких їх навчали. Крім того, використання неправильних моделей або алгоритмів є потенційною причиною систематичних помилок або спотворення результатів.

Етика та відповідальність при застосуванні штучного інтелекту в судовій системі також є не менш важливим питанням. Дотримання моральних принципів, прозорість і контроль за прийняттям рішень є обов'язковими при використанні ШІ в судочинстві. Судові системи повинні гарантувати, що критерії та елементи, які використовуються системою штучного інтелекту при прийнятті рішень, є прозорими. Крім того, дуже важливо переконатися, що використання штучного інтелекту не призведе до порушень, дискримінації чи нерівності. Необхідно встановити моральні принципи та правила, які будуть регулювати використання ШІ.

Впровадження штучного інтелекту в кримінальному судочинстві має бути спрямоване на збереження балансу між автоматизацією та роллю людини. Хоча штучний інтелект може допомогти у прийнятті рішень, важливо, щоб рішення приймалися компетентними суддями, які враховують кожен аспект справи. Людські якості, такі як професійний розсуд і моральні переконання, повинні продовжувати бути важливими компонентами судочинства. Штучний інтелект повинен бути інструментом, який допомагає суддям виконувати свої обов'язки більш ефективно та об'єктивно, а не бути повністю замінений ними.

У судових процесах штучний інтелект може допомогти зі збором і обробкою доказів. ШІ може підвищити ефективність і об'єктивність правосуддя, автоматизуючи процеси збору, аналізу та оцінки даних.

В Україні нині не створено відповідну правову базу, яка могла б комплексно врегулювати питання, пов'язані із розробкою, впровадженням та використанням ШІ. Наразі існує лише «Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні» (далі – Концепція), якою визначаються мета, принципи та завдання розвитку технологій штучного інтелекту в Україні як одного з пріоритетних напрямів у сфері науково-технологічних досліджень [8]. В контексті Концепції Вищою радою правосуддя (далі – ВРП) було погоджено проект розпорядження КМУ «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні», а також ініційовано створення пілотного проекту на базі суду першої інстанції, який передбачає розробку єдиних стандартів обліку судових рішень та інших даних, які формуються під час здійснення правосуддя, їх автоматизований розгляд системою ШІ для виявлення не добросовісності/корупційних проявів в поведінці суддів під час здійснення правосуддя шляхом аналізу текстів. Даний проект запроваджуватиметься у сфері адміністративного судочинства, а саме для розгляду адміністративних правопорушень з формальним складом. Передбачається, що завдяки реалізації проекту буде напрацьовано необхідну практичну базу з розгляду найбільш поширених малозначних адміністративних спорів, яка потенційно може стати підґрунтям для подальшого поширення такої форми вирішення спорів на інші види судочинства [11].

Якщо розглядати дану проблематику в практичному контексті, то в Україні на даний момент запущено Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему (далі – ЄСІТС), яка концептуально запроваджувалася для переходу на повністю безпаперове діловодство шляхом використання електронного цифрового підпису та електронного документообігу, створення особистих кабінетів з метою вчинення будь-яких процесуальних дій, фіксування судового процесу та участь його учасників у судочинстві.

вому засіданні в режимі відеоконференції, складання оперативної і аналітичної звітності, надання інформаційної допомоги суддям тощо [5; 10]. Використання даної системи здійснюється відповідно до Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затвердженим ВРП від 17.08.2021 року, Закону України від 03 жовтня 2017 року № 2147-VIII, Закону України від 27 квітня 2021 року № 1416-IX, Закону України від 29 червня 2023 року № 3200-IX та інших нормативно-правових актів. Слід зазначити, що повноцінна інтеграція даної системи до судочинства є питанням не одного року. В той же час, деякі модулі ЄСІТС вже зараз офіційно функціонують, серед них: підсистема «Електронний суд», «Електронний кабінет» та підсистема відеоконференцв'язку [2]. Так, наприклад, практична реалізація останнього полягає у тому, що учасник справи у порядку, встановленому відповідним процесуальним законом (ст. 336 КПК, ст. 212 ЦПК, ст. 195 КАС), може брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за допомогою власних технічних засобів [4; 7; 9]. Можна констатувати, що в Україні цифровізація судочинства набирає поступових обертів.

Задля комплексного дослідження описаної проблематики, варто проаналізувати досвід міжнародно-правової регламентації та інтеграції ШІ до систем правосуддя в розвинених країнах.

Зважаючи на стрімкий технологічний розвиток, суспільний попит та можливості ШІ, перед Європейським Союзом постало питання врегулювання подальшого розвитку ШІ з одночасним впровадженням у сферу правосуддя, регламентацію стратегії та визначення меж використання ШІ з урахуванням природи, наявних недоліків і переваг його діяльності.

Після тривалих переговорів 13 березня 2024 року Європейським парламентом було проголосовано про Закон про штучний інтелект (Artificial Intelligence Act). Норми Закону спрямовані на забезпечення відповідності ШІ, розробленого на території та використовуваного в Європі, правам людини та цінностям ЄС (верховенству права, демократії), екологічній стійкості від ШІ високого ступеня ризику, стимулювання розвитку інновацій у цій сфері. Положення встановлює зобов'язання для ШІ на основі його потенційних ризиків та рівня впливу. Серед основних новел названого Закону можна виокремити:

– Заборону певних додатків / застосунків.

Нові правила забороняють певні додатки ШІ, які загрожують правам громадян, включаючи системи біометричної категоризації, що базуються на чутливих характеристиках та нецільовому пошуку та збиранні зображень осіб з Інтернету або відеозаписів відеоспостереження для створення баз даних розпізнавання осіб. Розпізнавання емоцій на робочому місці та в школах, соціальний рейтинг, прогнозна поліція (коли вона заснована виключно на профілюванні людини або оцінці її характеристик), а також ШІ, який маніпулює поведінкою людини або використовує вразливість людей, також буде заборонено [14].

– Винятки з заборони використання ШІ правоохоронними органами

Використання систем віддаленої біометричної ідентифікації (Remote biometric identification – RBI) правоохоронними органами забороняється, за винятком вичерпно перерахованих і вузько визначених ситуацій. RBI в режимі реального часу може бути розгорнутий тільки при дотриманні суворих запобіжних заходів, наприклад, його використання обмежено за часом і географічним охопленням і підлягає спеціальному попередньому судовому або адміністративному дозволу. Таке використання може включати, наприклад, цілеспрямований пошук зниклої людини або запобігання терористичному нападу. Використання таких систем post-facto («пост-віддалений RBI») вважа-

ється випадком використання з високим ризиком, який вимагає судового дозволу, пов'язаного з кримінальним злочином [14].

– Зобов'язання для систем високого ризику

Чіткі зобов'язання також передбачені для інших систем штучного інтелекту високого ризику (через їх значну потенційну шкоду здоров'ю, безпеці, основним правам, навколишньому середовищу, демократії та верховенству закону). Приклади використання ШІ високого ризику включають критично важливу інфраструктуру, освіту та професійну підготовку, зайнятість, основні приватні та державні послуги (наприклад, охорона здоров'я, банківська справа), певні системи в правоохоронних органах, міграцію та управління кордонами, правосуддя та демократичні процеси (наприклад, вплив на вибори). Такі системи повинні оцінювати та знижувати ризики, вести журнали використання, бути прозорими та точними, а також забезпечувати нагляд за людиною. Громадяни матимуть право подавати скарги на системи штучного інтелекту та отримувати роз'яснення щодо рішень, заснованих на системах штучного інтелекту з високим рівнем ризику, які впливають на їхні права [14].

– Вимоги до прозорості

Системи штучного інтелекту загального призначення (General-purpose AI – GPAI) та моделі GPAI, на яких вони засновані, повинні відповідати певним вимогам прозорості, включаючи дотримання законодавства ЄС про авторське право та публікацію докладних резюме контенту, що використовується для навчання. Більш потужні моделі GPAI, які можуть представляти системні ризики, стикатимуться з додатковими вимогами, включаючи проведення оцінок моделей, оцінку та пом'якшення системних ризиків, а також звітність про інциденти. Крім того, штучні або маніпульовані зображення, аудіо- або відео контент (deepfakes) повинні бути чітко визначені як такі [14].

– Заходи щодо підтримки інновацій та SMEs

Нормативні вимоги щодо тестування нових програм ШІ та тестування у реальному світі мають бути створені на національному рівні та доступні для малих та середніх підприємств (Small and medium-sized enterprises – SMEs) та стартапів для розробки та навчання інноваційного ШІ до його розміщення на ринку [14].

Предбачається, що прийняття вказаного Закону посилить політичні та економічні позиції ЄС у світі.

Не можна оминати увагою й інші акти, що були прийняті органами ЄС та деталізують різні проблематичні питання застосування ШІ у сфері правосуддя, серед них:

– акт Ради Європи: Європейська етична хартія щодо використання штучного інтелекту (ШІ) в судових системах та їхньому середовищі (2018);

– акти Європейської комісії з питань ефективності правосуддя (CEPEJ), серед яких: Керівні принципи CEPEJ щодо електронного подання документів до суду (e-filing) та цифровізації судів (2021), Керівні принципи CEPEJ щодо проведення судових проваджень у режимі відеоконференції (2021);

– акти Комітету міністрів РЄ: Рекомендацію щодо впливу алгоритмічних систем на права людини CM/Res (2020)1, Рекомендацію щодо принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення функціонування правосуддя (Принцип 9) R (84) 5;

– акти Парламентської асамблеї: Резолюцію про необхідність демократичного управління штучним інтелектом № 2341 (2020), Звіт щодо здійснення правосуддя за алгоритмом – роль штучного інтелекту в поліцейській діяльності та системах кримінального правосуддя (2020).

– акти Консультативної ради європейських суддів, серед яких: Велика хартія суддів (2010), Висновки КРЄС № 14 (2011) «Правосуддя та інформаційні технології (ІТ)», Висновок КРЄС № 26 (2023) «Рухаючись вперед: використання асистивних технологій у судочинстві».

У нашому контексті особливо цікавим є Висновок КРЕС № 26, оскільки при розробці даного документу робочою групою було проведене багатоаспектне дослідження, спрямоване на з'ясування всіх наявних і можливих шляхів використання ШІ, їх переваг та недоліків, а також зроблено відповідне практико-орієнтоване узагальнення на основі актуального міжнародного досвіду у цій сфері. До того ж, у документі КРЕС комплексно проаналізовані згадані вище акти, прийняті іншими органами ЄС, у їх відповідному взаємозв'язку, що дозволяє розкрити питання нашої теми більш змістовно без додаткового аналізу цих нормативно-правових актів.

Також, важливим є проаналізувати даний документ з огляду на те, що Висновки КРЕС, хоч і є актами «м'якої» сили, однак використовуються Верховним Судом як «дороговказ» при прийнятті та аргументації своїх рішень (Постанова ВП ВС від 08 квітня 2021 року у справі № 9901/118/20), а також позиції КРЕС, відображені у нормативному документі, були враховані Європарламентом при прийнятті Закону про штучний інтелект, а отже, мають практично значущий характер.

Відповідно до змісту висновку, можемо виокремити можливості та виклики для системи правосуддя та окремих судів у процесі запровадження і використання ШІ. До таких можливостей можна віднести:

- застосування технологій як засобу, за допомогою якого демократичні держави можуть забезпечити верховенство права, зокрема ефективний та практичний доступ до правосуддя як за звичайних обставин, так і за надзвичайних та екстрених обставин;

- використання судовими органами технологій як певної основи, за допомогою якої органи можуть відігравати ширшу роль, ніж забезпечення правосуддя у відповідності до закону. Так, наприклад, впровадження ШІ може створити умови, за яких суди/судді можуть сприяти превентивному правосуддю, а саме виявляти причини виникнення спорів, вживати необхідних заходів для зменшення ймовірності виникнення подібних спорів у майбутньому. В цьому плані ШІ може накопичувати, аналізувати та узагальнювати дані, які можуть бути використані або враховані в подальшому у контексті правових реформ. Відповідне використання здатне зменшити ресурсний тиск на суди шляхом зменшення кількості спорів, що одночасно може зумовити покращення якості їх розгляду;

- реалізація потенціалу використання інструментів обробки даних у діяльності судових органів з метою: ефективного адміністрування та управління справами (сприяння більш продуктивному сортуванню справ, зокрема, шляхом визначення окремих проваджень, що потенційно підлягають процедурам спрощених / скорочених процедур розгляду); сприяння врегулюванню спорів (сприяння шляхом проведення електронних переговорів, застосування електронної медіації тощо); удосконалення процесів прийняття рішень (сприяння швидшому та економічно ефективнішому правому дослідженню та підготовці судовими органами рішень, інших процесуальних документів, визначення доказів по справі, надання шаблонів процесуальних документів тощо). Таке використання ШІ можливе не лише органами судової системи, а й сторонами, їх представниками, іншими суб'єктами, що дозволить покращити якість та швидкість складання процесуальних документів та аргументацію сторін, пришвидшити розгляд справи. Також, КРЕС зауважує, що ШІ на основі машинного навчання може бути використаний і для надання суддям оцінки по суті та/або прогнозів результатів провадження, що здатне допомогти суддям ухвалювати більш об'єктивні судові рішення. Тим не менш, на нашу думку це твердження є сумнівним, незважаючи на подібну за суттю практику використання ШІ в США, а таке використання технологій є небезпечним насамперед через недоліки, що властиві на даний момент ШІ та на які ми звертали увагу раніше у нашому дослідженні.);

- цифровізація подання документів та провадження по справі, що є передумовою продуктивного використання технологій у царині правосуддя. Таке використання технологічних інструментів призводить до переоцінки звичних процесів: адміністративні витрати на зберігання та транспортування паперових документів можна зменшити або взагалі усунути, якщо забезпечити їх зберігання в спеціальних кабінетах, сервісах, сайтах в електронному форматі. Таким чином, запровадження цифровізації певних процесів значно полегшить доступ сторін, їх представників до матеріалів справи, забезпечує їм ширше коло можливостей;

- запровадження систем відстеження та управління справами в якості органічної частини судової системи, що виконуватиме допоміжні функції, як-от: адміністрування (надання даних для створення та застосування ключових показників ефективності для систем правосуддя, що в перспективі сприятиме більш обґрунтованому розподілу ресурсів, плануванню бюджету та документообігу. Також, якщо дані, наявні у такій системі, є відкритими для громадськості, то це може посилити прозорість судових органів перед суспільством); планування розкладу та слухань (використання ШІ на основі машинного навчання можливе в контексті визначення оптимального використання судового та суддівського часу для розгляду кожної серії проваджень, за які вони відповідають. Практично це уможливило виготовлення і надання типових процедурних розкладів або вказівок для кожної справи); автоматизований розподіл справ (відповідні система надають можливість автоматизованого розподілу справ за суддями шляхом застосування погоджених судовими органами критеріїв); управління масовими позовами (використання систем з метою ідентифікації, групування та управління такими позовами сприятиме зменшенню ресурсного навантаження на судові органи, узгодженості судової практики, оскільки зменшується ризик того, що однакові або подібні фактичні чи правові питання будуть вирішені різними суддями по-різному, а також виявленню окремого позову серед масиву однорідних за змістом позовів, що потенційно може перейти до судового розгляду як провідна справа); визначення та оцінка питань і доказів (використання ШІ для ідентифікації ключових елементів доказів дозволить суддям ефективніше виявляти та розглядати фактичні питання. Така технологія особливо важлива, коли йдеться про електронні докази та провадження у кримінальних справах); відкрите правосуддя та підзвітність (сприяє виконанню контрольної функції громадськості шляхом надання інформації або відкриття доступу до відповідної системи, а також прозорій процесуальній підзвітності. До того ж, системи передбачають можливість обмеження вільного доступу до даних, чим можна забезпечити необхідний відступ від принципу «відкритості» правосуддя. В цьому контексті, судові органи можуть використовувати систему виконання зобов'язань, що встановлені статтями 6 та 8 ЄКПЛ);

- проведення онлайн-слухань. Кардинально новий досвід використання можливостей цифрових технологій, отриманий під час боротьби з поширенням COVID-19 та збройного конфлікту з РФ, свідчить про те, що відео- та аудіо-конференції стали не лише частиною повсякденного життя пересічних громадян, а й усталеними засобами проведення слухань (гібридних, дистанційних). Такий спосіб проведення слухань супроводжується низкою переваг, серед яких: зменшення вартості та час на провадження, сприяння більш ефективному плануванню слухань та гнучкості моделей роботи судових органів. Так, Експерти КРЕС дійшли висновку, що змішані слухання здатні сприяти впровадженню неповного робочого дня та варіативності вибору годин для роботи, що в свою чергу має підвищити рівень задоволеності роботою та кар'єрні можливості серед суддів. Однак визначальним для запро-

вадження такого роду слухань є (їх спроможність / те, що це здатне забезпечити) сторонам принципово новий ступінь рівності сторін та доступу до правосуддя. Наприклад, вразливі сторони у кримінальному провадженні або особи з обмеженими можливостями можуть брати участь дистанційно, що значно модернізує процеси та ефективність захисту [12; 16].

В той же час, КРЕС наголошує на таких викликах, пов'язаних із запровадженням ШІ:

- забезпечення незалежності судової влади. Дану категорію, як і проблему слід розглядати у широкому контексті. Перш за все, це стосується того, що певна частина відповідальності за впровадження технологічних реформ має покладатися на судову гілку влади та її органи, чим забезпечується інституційна та індивідуальна автономія від органів виконавчої влади, зокрема, це мінімізує: вірогідність нав'язування цільових показників ефективності, що перешкоджають автономії ухвалення рішень та можуть бути використані для неправомірного тиску та критики щодо окремих судів та суддів, які не досягли відповідних показників. До того ж, виникають питання стосовно нагляду за належним використанням технологій, зокрема щодо забезпечення ефективних заходів безпеки та захисту даних, оскільки надання таких повноважень органам державної влади, може негативно вплинути на показники незалежності судових органів. Окрім зазначеного, сама технологія ШІ може становити небезпеку у цьому відношенні, оскільки процес становлення суддею – це комплексний, довготривалий і ресурсомісткий процес, що потребує максимальної мобілізації інтелектуального потенціалу людини. Тож використання ШІ у якості інструменту обробки даних як заміна правового дослідження, що зазвичай покладається на суддів може підірвати їх здібності до критичного аналізу матеріалу, комплексного дослідження проблематики, а звідси і до ухвалення рішень. За таких обставин відпадає необхідність до акумулювання знань, мобілізації інтелекту тощо, оскільки значна частина обсягу аналітичної складової діяльності судей делегується / перекладається на ШІ. В перспективі такі обставини серед іншого мають наслідками значне зниження кваліфікації та досвіду суддів; неспроможність визначати та оцінювати силу доказів. Сукупність перелічених негативних наслідків означатиме втрату незалежності судами, їх певного підпорядкування технологіям ШІ або розробниками відповідних технологій;

- справедливість судового розгляду. КРЕС посиляється на ст. 6 ЄКПЛ в тому відношенні, що використання ШІ може негативно вплинути на здатність судових органів забезпечити право на справедливий судовий розгляд, з огляду на явну недосконалість роботи ШІ. Так, наприклад, інструменти обробки даних можуть надавати неправдиві результати, наприклад, створювати фіктивне прецедентне право, що може призвести до судової помилки. Як зазначає КРЕС, використання ШІ може підірвати контроль органів судової влади за розподілом справ. Окремим питанням постає проведення аудіо- та відео-слухань, оскільки такий формат слухань супроводжується сукупністю недоліків, а саме: є ризик того, що сторони та ін. учасники судового процесу можуть виконувати вказівки осіб, що надають їх поза камерою; різний формат може принести одній стороні користь, коли іншій стороні в той же час такий формат завдаватиме шкоди (наприклад, коли оцінюються свідчення свідків), що очевидно порушуватиме принцип рівності сторін; виникають питання щодо спроможності сторони отримати конфіденційну юридичну консультацію за змішаного/дистанційного формату проведення засідання, особливо у кримінальних провадженнях; такий формат конференцій ускладнює виконання судовими органами свого обов'язку щодо забезпечення відкритості правосуддя, а також становить ризик знівелювання конституційного статусу судового процесу,

його символічного характеру, оскільки таким чином підірватиметься громадське усвідомлення важливості судового процесу, його легітимність. Подібний занепад церемоніальності, легітимності та престижу судового процесу може негативно вплинути на характер та якість доказів, особливо показань свідків під присягою. Вся сукупність вищезазначених факторів може поставити під загрозу здатність судової системи забезпечити правосуддя;

- доступність (нейтральність) дизайну. Технології не є нейтральними, а отже мають ризик дискримінаційного характеру, а саме: дискримінація сторін за ознаками раси, етносу, статті, гендеру; негативний вплив на людей з обмеженими можливостями; перешкодження в доступі до правосуддя для тих, хто перебуває в невідповідному технологічному становищі, коли вони не можуть ані ефективно використовувати технологію, ані мати доступ до неї;

- реалізація. Цифровізація судового процесу має бути сумісною із усією системою правосуддя (в широкому розумінні), в протилежному випадку такі заходи з модернізації судочинства можуть нівелювати його ефективність;

- особливості фінансування. Впровадження технологій не може розглядатися як засіб зменшення державних витрат на судову систему. Впровадження технологій тягне за собою низку супутніх витрат, які держава має повноцінно фінансувати задля підтримки належного стану технологій та їх функціонування, гідної оплати для спеціалістів, що обслуговують технології; оплати навчання, підвищення кваліфікації для суддів / адміністраторів тощо;

- захист, безпека та доступність даних. Проблематичним є питання захисту персональних даних через постійне зростання використання технологій та обсягів інформації, що ними обробляється, що становить ризик порушення права, встановленого у ст. 8 ЄКПЛ. Не виключається також можливість випадкового розголошення або цілеспрямованих протиправних дій зловмисників щодо пошуку, збору, розголошення конфіденційної інформації, що становить загрозу безпеці даних та конфіденційності правосуддя. Збільшення навантаження на інструменти обробки даних може підвищувати вірогідність збою систем, що без адекватних та ефективних технологічних та/або паперових систем резервного копіювання створює реальний ризик для ефективного та практичного доступу до правосуддя. Отже, впровадження технологій має супроводжуватися заходами, спрямованими на захист від перелічених ризиків;

- суспільне благополуччя. Підхід до розуміння даної проблеми має бути комплексним, оскільки поширене використання технологій може суттєво вплинути на здоров'я судей та інших учасників. Серед таких негативних ризиків впливу є: загальна втома, перенапруження очей, головний біль, що може призвести до підвищеного стресу, втрати концентрації, зменшення когнітивних здібностей тощо. Наслідки такого впливу на працездатність суддів можуть ставити під сумнів його здатність забезпечити справедливий судовий розгляд для сторін, збільшити ризик винесення помилкового рішення [12; 16].

Також, у своєму висновку КРЕС наголосила на необхідності забезпечення правової та етичної основи використання технологій державами-членами. Розкриваючи дане питання, КРЕС посилалася на правові позиції ЄСПЛ, вказуючи, що Страсбурзький суд вже розвинув і продовжить розвивати практику, зумовлену технологічним розвитком, особливо в контексті дотримання статей 6 та 8 ЄКПЛ. Окремо порушено питання щодо захисту даних та запровадження диференційованих правил у законодавство. Так, держави-члени зобов'язані:

- створити органи з питань нагляду за захистом судових даних. Такий орган має бути створений і функціонувати всередині судової влади;

- забезпечити альтернативні нетехнологічні засоби доступу до судових органів і правових процедур для тих, хто не може отримати доступ або ефективно використо-

увати технології, незважаючи на поступову цифровізацію судочинства. Також, в законодавстві мають бути чітко визначені цілі судового використання технологій, регламентована диференціація правил для різних форм процедури [12; 16].

Останнім питанням, що було розглянуто в межах висновку – загальні принципи, що стосуються використання технологій в судочинстві. Позиція КРЕС в цьому відношенні зводиться до того, що технології не повинні втручатися в сферу справедливості, оскільки це все ще прерогатива судей, які не просто застосовують усталені та незмінні правила, а й доповнюють та виправляють закон, допомагають виявляти недоліки законодавства. В той же час, КРЕС підтримує запровадження технологій як певного «помічника» для судей, зауважуючи, що таке використання технологій має відповідати наступним принципам: верховенства права; незалежності та неупередженості судової влади; судової автономії; судового нагляду; доступності та якості; сумісності та безперервного вдосконалення; пілотування; недискримінаційного дизайну та функціонування; прозорості та зрозумілості; підзвітності; цілісності, безпеки та захищеності даних; відкритості та конфіденційності; фінансованості; навчаності та експлуатаційної здатності [16].

Аналіз вищевказаного дозволяє констатувати, що головною метою цифровізації судочинства є підтримка та посилення легітимності судової влади та довіри до судової системи, оскільки їх дотримання забезпечує ефективний та практичний доступ до правосуддя відповідно до принципів незалежності судової влади та верховенства права.

Не можна оминути увагою дослідження досвіду Китаю як країни-лідера у сфері інноваційних технологій. Правління Китаю почало впроваджувати технології до судової системи починаючи з 2016 року. Наразі у Китаї функціонує централізована система «розумних судів» ШІ під назвою «Smart Court SoS», що допомагає судам КНР у здійсненні правосуддя. Система працює Основними передумовами створення та реалізації даного проекту були: досягнення КНР значного технологічного розвитку, надмірна завантаженість судової системи у зв'язку зі стрімким зростанням кількості населення, посилення комерційної та цивільної активності. Не останню роль відіграло цілком природне бажання влади автоматизувати роботу суддів, скоротити витрати та час, знизити прояви корупції і зловживань з боку суддів. Починаючи з 2016 року, функціонал, як і роль системи ШІ в процесі модернізації зазнавали поступових змін. Від системи, завданнями якої було ведення баз даних судових справ, реєстрація справ, запис судових засідань, обслуговування віртуальних судів, де справи розглядалися дистанційно, «Smart Court SoS» перетворилася на систему, що має значущий вплив на здійснення правосуддя. Наглядним є рішенням Верховного народного суду в Пекіні, яким суддів зобов'язали консультуватися з ШІ при винесенні рішень у кожній справі, а за умови, що висновки не співпадають – суддя зобов'язаний письмово аргументувати свою позицію. До того ж, прогрес розвитку ШІ надав можливість для його залучення до системи виконавчих проваджень, де ШІ завдяки підключенню до різних баз може арештувати активи засудженого, заборонити боржнику користуватись транспортом, соціальними послугами тощо. За даними правління КНР, впровадження ШІ у судострій скоротило середнє навантаження на суддів більш ніж на третину та заощадило в період з 2019 по 2021 рік приблизно 1,7 мільярда робочих годин громадянам Китаю. Незважаючи на дійсно різкі результати від роботи / використання ШІ, деякі науковці серйозно стурбовані настільки значущою роллю технологій у судовій владі. Серед аргументів критиків є те, що :

1. Судді можуть уникати «конфліктів», дотримуючись рекомендацій ШІ, навіть за умови, що технологія обрала менш релевантний матеріал для вирішення справи.

2. Немає гарантій того, що ШІ не почне імітувати людську упередженість з процесі «навчання».

3. Існують певні опасіння того, що таке поширене використання ШІ призведе до корпоратизації судової системи, оскільки системи ШІ розроблялися передовими китайськими технологічними компаніями [3; 18].

В цьому відношенні доцільним є цитування професора права Китайського університету політичних наук і права в Пекіні Чжан Лінхан, що прокоментував даний дискурс наступним чином: «Ми маємо бути готовими до ерозії судової влади технологічними компаніями та капіталом» [3].

Неоднозначним є також досвід США у впровадженні системи ШІ до органів судової влади. Так, у Сполучених Штатах функціонує система «COMPAS» (Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions), що застосовується головним чином у кримінальному судочинстві. Дана система не просто оцінює потенційний ризик рецидиву злочину особою, а й враховує так звані «криміногенні потреби» особи. Схожі функції в Україні виконують органи пробації у межах підготовки досудової доповіді, наглядової та пенітенціарної пробації, а також система ШІ «Кассандра», розроблена органами Мін'юстиції, що здатна аналізувати злочинців та визначити їхню схильність до повторного вчинення злочину. Звісно, така система значно полегшує процедуру підготовки звіту, оскільки переважну частину роботи виконує ШІ в автоматичному режимі з оцінкою ризиків рецидиву злочину, що, безперечно, є перевагою для суду. Робота системи побудована таким чином, що ШІ бере дані по обвинуваному з бази, аналізує їх крізь призму математичних алгоритмів, а потім створює відповідний звіт з оцінкою ризиків. Точність звіту залежить від кількості даних та їх достовірності, оскільки основною проблемою є те, що ШІ може враховувати штучно створені або підроблені дані, що можуть впливати на правильність висновку системи. У звіті «Machine Bias» ProPublica (2016) автор акцентує увагу на упередженості системи по відношенню до афроамериканських злочинців при здійсненні оцінки ризиків. Так, за результатами досліджень було виявлено, що програма COMPAS була більш схильною до помилкового маркування афроамериканських підсудних щодо можливих повторних порушень, позначивши їх майже вдвічі більше, ніж «білих» людей [15; 17].

Також, на звіт посилалася СЕРЕП в Етичній хартії про використання штучного інтелекту в судових системах та їх оточення (2018), вказуючи на виявлення дискримінації в алгоритмі, який використовується у програмному забезпеченні COMPAS [13; 17].

Висновки. Зважаючи на проведені дослідження, можна констатувати, що в Україні реалізація ШІ до системи правосуддя знаходиться хоч і на початковій стадії, але в активному розвитку. Використання систем штучного інтелекту беззаперечно має значну кількість переваг, проте варто враховувати ризики та потенційні складнощі, які можуть виникати при забезпеченні дотримання прав людини, при використанні даних технологій.

Системи ШІ можуть значно полегшити процес судочинства та покращити деякі його аспекти, особливо варто звернути увагу на обробку інформації. Штучний інтелект може бути використаний для автоматичного аналізу текстових документів, таких як письмові заключення, доповіді експертів і свідчення тощо. За допомогою методів обробки мови нові технології можуть автоматично виділяти важливі факти, розрізняти типи документів і виявляти зв'язки між ними.

Штучний інтелект може здійснювати візуалізацію складних даних і доказів, що дозволяє представникам правової системи краще розуміти та аналізувати дані. Наприклад, алгоритми ШІ можуть використовуватися для створення діаграм і графіків, які демонструють зв'язки між різними доказами або даними.

Крім того, штучний інтелект може бути використаний для створення експертних систем, які допомагають суддям і юристам приймати рішення. Цей тип систем може аналізувати законодавство, судову практику та прецеденти, щоб надати поради та обґрунтовані висновки відповідно до визначених правових принципів.

Розглядаючи досвід ЄС, слід вказати, що Україні як країні, що хоче набути статусу держави-члена ЄС, необхідно провести певні законодавчі реформи в цьому відношенні, особливо з огляду на прийняття у ЄС Закону Про ШІ та інших наявних правових актів. Імплементація відповідного правового масиву не лише на формальному рівні, а й з реальним впровадженням у життя потребуватиме чималих змін та часу.

Також, при розробці законодавства або концепцій щодо впровадження ШІ у життя, необхідним є детальне дослідження досвіду розвинених країн, таких як Китай

та США, що є світовими лідерами. На їх прикладі можна повноцінно оцінити ризики від тих чи інших кроків по впровадженню ШІ. Дане дослідження має проводитись з комплексним порівняльним аналізом, задля запровадження саме тих механізмів та обрання саме тих шляхів до використання ШІ, що підходять нашій соціальній структурі, будуть відповідати європейським стандартам та відображати найкращу світову практику.

Отже, використання штучного інтелекту в кримінальному провадженні може зробити судові вироки більш ефективними, доступними та об'єктивними. Однак це повинно відбуватися відповідно до етичних стандартів і з урахуванням прав і інтересів кожної людини. Для забезпечення справедливого та надійного правосуддя у майбутньому важливим завданням є вирішення правових і технологічних проблем, пов'язаних із використанням штучного інтелекту в судочинстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воєнні злочини та їх документування | Безоплатна правова допомога. Безоплатна правова допомога. URL: <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/voenni-zlochyny-ta-yih-dokumentuvannya/> (дата звернення: 16.05.2024).
2. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС) – "Електронний суд" – WikiLegalAid. Платформа правових консультацій – WikiLegalAid. URL: [https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Єдина_судова_інформаційно-телекомунікаційна_система_\(ЄСІТС\)_–_Електронний_суд](https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Єдина_судова_інформаційно-телекомунікаційна_система_(ЄСІТС)_–_Електронний_суд) (дата звернення: 16.05.2024).
3. Завальнюк І. Розумні суди у Китаї: як вони працюють та чому судді мають радитись зі штучним інтелектом | processer.media. processer.media. URL: <https://processer.media/ua/rozumni-sudi-u-kitai-yak-voni-pracjujut-ta-chomu-suddi-majut-raditis-zi-shtuchnim-intelektom/> (дата звернення: 16.05.2024).
4. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 р. № 2747-IV : станом на 27 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 16.05.2024).
5. Коржук А. "Електронний суд": практичний досвід користувача | ЮРЛІГА. ЮРЛІГА. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/225650_elektronniy-sud-praktichniy-dosvd-koristuvacha (дата звернення: 16.05.2024).
6. Коцовський В.М. Методи та системи штучного інтелекту : конспект лекцій .Ужгород. Ужгородський національний університет, 2016. – 76 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 16 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 16.05.2024).
8. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р : станом на 29 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-r#Text> (дата звернення: 16.05.2024).
9. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV : станом на 27 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 16.05.2024).
10. Шемшученко В. Штучний інтелект у правосудді – Центр демократії та верховенства права. Центр демократії та верховенства права -. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/shtuchnyj-intelekt-pravosuddia/> (дата звернення: 16.05.2024).
11. Штучний інтелект замість судді: ВРП запускає пілотний проект – Юридична Газета. Юридична газета – онлайн версія. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/shtuchniy-intelekt-zamist-suddi-vrp-zapuskae-pilotniy-proekt.html> (дата звернення: 16.05.2024).
12. Штучний інтелект і технології можуть значно допомогти у роботі суддям, але не замінити їх, – Висновок КРЄС. Судово-юридична газета. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/289290-iskusstvennyu-intellekt-i-tehnologii-mogut-pomoch-v-rabote-sudyam-no-ne-zamenit-ikh-zaklyuchenie-kses> (дата звернення: 16.05.2024).
13. CEPEJ European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment. Strasbourg : Council of Europe, 2018. 77 p. URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c> (date of access: 16.05.2024).
14. EU Artificial Intelligence Act | Up-to-date developments and analyses of the EU AI Act. EU Artificial Intelligence Act | Up-to-date developments and analyses of the EU AI Act. URL: <https://artificialintelligenceact.eu> (date of access: 16.05.2024).
15. Machine bias / Julia Angwin et al. ProPublica. URL: <https://www.propublica.org/article/machine-bias-risk-assessments-in-criminal-sentencing> (date of access: 16.05.2024).
16. Moving forward: the use of assistive technology in the judiciary. Strasbourg : COUNCIL OF EUROPE. 21 p. URL: <https://rm.coe.int/ccje-opinion-no-26-2023-final/1680adade7> (date of access: 16.05.2024).
17. Plakhotnik O. Practical use artificial intelligence in criminal proceeding. Herald of criminal justice. 2019. No. 4. P. 45–57. URL: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2019.4/45-57> (date of access: 16.05.2024).
18. Shi C., Sourdin T., Li B. The smart court – A new pathway to justice in china?. International journal for court administration. 2021. Vol. 12, no. 1. URL: <https://doi.org/10.36745/ijca.367> (date of access: 16.05.2024).